

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

København, d. 1. December 1940.

I Anledning af vort Firmas 40-Aars Jubilæum har vi herved Fornøjelsen at tilstille Dem et Eksempplar af *Bartholomæus Roque: „Dannemarks Forlystelser“* fremstillet af os i Facsimile efter Universitetsbibliotekets Original.

Bogbinderarbejdet og det haandmarmorerede Omslag, der er søgt holdt saa nær det oprindelige som muligt, er udført hos Bogbindermester Oscar Jacobsen.

Vi haaber, at denne lille Kuriositet vil interessere Dem, idet den tillige viser en anden Side af vor Virksomheds Omraade end den almindelig kendte.

Ærbødigst

DANNEMARKS FORLYSTELSER

AF

BARTHOLOMÆUS ROQUE :

TRYKT OG UDGIVET I FACSIMILE AF
ATELIER ELEKTRA
I ANLEDNING AF FIRMAETS 40-AARS BESTAÆN

KØBENHAVN
1. DECEMBER 1940

Bred 800. 2

DEN Bog, som her udgives i Facsimile: BARTHOLOMÆUS ROQUE, DANNEMARKS FORLYSTELSER, trykt i København 1747 hos Ernst Berling, er overmaade sjelden. Forgæves vil man efterspørge den i Antikvarierne, og hænder det, at den med mange Aars Mellemrum viser sig paa en Bogauktion, ligger Prisen omkring et Par Hundrede Kroner. Og dog er den beskeden af Omfang, og Teksten, fra regnet nogle snurrige Indfald og personlige Bemærkninger, frembyder ikke mange Overraskelser. Dens Værdi ligger overvejende i de fire kobberstukne topografiske Blade, som ledsager den, og nu er af den allerstørste Sjældenhed.

Om Ophavsmanden til dette Skrift vides ikke altfor meget. Bartholémy Roque, som hans egentlige Navn er, var en Kobberstikker, som omkr. 1740 kom til København fra sin Fødeby Genève, et Centralsted for Kobberstikkunstens Udøvere — man erindrer, at Jean-Jacques Rousseau ogsaa gik i Lære her. Hvem der har foranlediget Roques Indvandring her til Landet kan ikke siges, men netop paa den Tid kom mange Fransk-mænd og fransktalende Schweizere hertil, overvejende Lærere og Litterater, og her dannedes en lille fransk Koloni i København, grupperet om den ny reformerte Kirke i Gothersgade.

En ganske bestemt Foranledning til Roques Indvandring forelaa. Monarken — Christian VI — havde i 1733 berejst Norge, og den celebre Begivenhed var bleven forevigtet i en Række Tegninger af en af hans Kavalerer. For at give disse

en Udbredelse, der kunde konsolidere Enevoldsregeringens Glorie, ønskede man at sikre sig en dygtigere Kobberstikker end man kunde vente at finde herhjemme. Saaledes kom Bartholémy Roque til København og gik i Gang med Arbejdet. Dette blev stillet under Kontrol af det ny i 1742 stiftede Videnskabernes Selskab, der imidlertid fandt de 29 indsendte Tavler for ringe, saa at Arbejdet blev frataget ham. Det var jo haardt nok, men efter de Prøver man har fra Roques Haand, maa det siges, at uretfærdig har Dommen ikke været. Nogen Kunstner i sit Fag var han ikke: Stregen er tynd, Lys og Skygge er ikke fordelt, og hans Stik virker derfor flade. Men dette forringer naturligvis ikke deres topografiske Værdi, der ved Emnevalget er enestaaende, og som en Elsker af Fortids Antikviteter nødvendig vilde undvære.

Men nu sad den fremmede Mand heroppe og kunde daarlig klare for sig. Hans Gæld voksede, og ligeledes hans Bønskrifter til Kongen om at hjælpe ham ud af den. Saa er det han fatter Planen om et Værk om »Dannemarks Forlystelser«. Efter Titlen at dømme er det stort anlagt, det skal rumme en Beskrivelse af hele Landet med alle Provinser, Øer og Byer og dets Produkter og Antikviteter, og det skal forsynes med Landkort og Perspektiver af Byer og Slotte »og andre af de fornemmeste saavel publique som private Bygninger«. Det var ingen daarlig Tanke, som senere blev realiseret af Pontoppidan i »Danske Atlas« og af Trap. Men den var for stor og for kostbar for den lille Schweizer-Kobberstikker; det udkomne er da ogsaa betegnet som I. Del — mere end de 3 Ark in 4° har Bogtrykker Berling vel neppe villet give Kredit for. Men det, som er præsteret af denne, er unægtelig smukt Arbejde.

Roque har dediceret sit Værk til den ny Konge med saa underdanig og vamlende Hyldest, som en enevældig Monark

vel kunde forlange. »Jeg tilstaaer, allernaadigste Konge, at dette er endnu ikke uden en Begyndelse af Værket. Men naar Begyndelsen er god, er Værket saa godt som allerede halvgjort«. Desværre for Roque blev denne Optimisme uden Følge.

Bogen blev udsendt baade i dansk og fransk Udgave med en kobberstukket Dobbelttitel, udpræget Rokoko-Stil. Den franske Titel »Les Delises de Dannemarc« taler ikke godt om Forfatterens ortografiske Kendskab til sit eget Modersmaal. Selvfølgelig har han endnu mindre kunnet magte den danske Tekst. Den er anonymt oversat af en norsk Topograf og Litterat, Hans Paus, og mere end sandsynligt er det, at denne ogsaa har forfattet den historisk-mytologiske Udsigt over Danmarks ældste Historie, thi hvad kunde Roque kende til den?

Bogens Titel: »Dannemarks Forlystelser« er i sig selv et Bidrag til Ordbetydningens Forskydelse gennem Tiderne. Forf. forstaar noget andet ved Forlystelse end vi. Efter en Sammenligning mellem Danmark og Europas andre Lande, motiverer han sit Titelveg saaledes: »Det er nok at sige, at der er Forlystelser i et Land, naar man finder deri en mild Luft, en frugtbar Jord, en tilstrækkelig Forraad af alle de til Livets Ophold fornødne Ting, en fornuftig Regering, artige til Kunst og Videnskab hengivne Indbyggere. Men nu fattes der intet af alt dette i Danmark. Følgelig kan man sige, at der er Forlystelser«.

Efter denne Fortale lægges saa ud med en Udsigt over Danmarks gamle Historie, hvorefter redegøres for Landets Deling i Provinser, Stifter og Amter. Under Betragtningerne over Landets Natur indfletter Roque en Slags Forsvarstale for Morbærtræet, Klimaet er ingenlunde for koldt til dets Trivsel, og i Forbindelse dermed slaar han tilsidst et Slag for Industri af Silkeorme — et i hine Tider ofte tilbagevendende Nummer paa Merkantilismens Program, ifølge hvilket det for et Land gjaldt

selv at fremstille de flest mulige Fabrikata. Mulig kunde Roque selv, hvis alt andet slog fejl, tænke sig en Stilling som Inspektør ved Silkeorm-Driften?

Personligst er han i sin Omtale af Danskernes Fremtoning. Deres medfødte Statur er ikke ilde, men deres Holdning vilde være bedre, hvis de ikke i deres Ungdom forsømte deres Legems Øvelse. (Gymnastik var endnu intet Skolefag).

Og medens han blandt franske Kvinder kun finder een af Hundrede, som fængsler Øjet, saa tæller han mellem de danske »10 pCt. smukke og 5 pCt. dejlige«. Dog tager han straks denne Reservation: »Dette Vidnesbyrd strækker sig ikke uden til Folk af Stand og fornemme Fruentimmer i Byerne; thi gemene Fruentimmer i Byerne og paa Landet ere gemenligen saa skiødesløse om deres Smukheder, at de see de Yndigheder Naturen har forsynet dem med, at uddøe strax i deres spæde Ungdom«. Aarsagen til det tidlige legemlige Forfald søger han i Befolkningens Hang til stærke Drikke — og Roque har Ret heri, Brændevinsdrikningen var dengang en Samfundets Svøbe —, og i dens Vedhængen ved gamle Vaner og Afsky mod alt nyt.

Men nu det for os vigtigste: de 4 Kobberstik, som medfølger »Dannemarks Forlystelser«. Kunstværker er de som sagt ikke, men i deres Spinkelhed giver de flere interessante Bidrag til Københavns og Omegns Topografi.

Det første giver et Prospekt af Byen set fra Christianshavn. Fra 1666 foreligger et hollandsk Stik, der præsenterer den set fra Knippelsbro. Roques Stik viser den derimod med den spinkle, gamle Langebro i Billedets Akse. Paa Christianshavns Siden er anbragt som Staffage nogle Personer, som fisker i Kalleboderne, og tilv. for dem ses en Bastion med et Skilderhus — det maa være Hjørnet af Christianshavns Vold. I Bag-

grunden er den endnu bevarede Udsigt til Frederiksholms Kanal. Tilv. for Broen ses »Kongens Bryghus«, længere henne Rysenstens Bastion og helt oppe i venstre Hjørne paa en Bakke skimtes Frederiksberg Slot. Paa højre Side af Kanalen ligger Chr. IV's Bryghus og Proviandhus, og der bagved det ny Christiansborg.

Det næste Stik præsenterer Rosenborg Slot fra Sydsiden. Den røde Mur, som skiller det fra Voldgraven ligger der endnu, men Voldgraven blev paa denne Side Slottet tilkastet 1788 ved Excercerpladsens Anlæg. Der fiskes i Graven, baade af Herrer og Damer. Lidt tilbage ser man den endnu bevarede Grønnebro, som fører over til Slottet, og af Roques Stik erfarer man, at der lige bag Porten har ligget en lille længst nedreven Pavillon. Tilh. ses Alléen langs Voldgraven med Spaserende.

Det tredje Billede viser os Prinsens Palais eller Palaiset ved Kalleboderne, som dets officielle Titel var. Vuet er taget fra Marmorbroen. Man ser ned ad Wigantgade (nu Ny Vestergade), opkaldt efter Storkøbmanden Wigant Mickelberger, hvis anelige Hus ligger paa Hjørnet.

Det sidste Billede er det interessanteste, fordi det præsenterer en nu helt forsvunden Lokalitet — Jægersborg-Slot. Slottet, der omtrent var paa Størrelse med Rosenborg, var opført af den byggelystne Christian IV, senere restaureret af den jagtglade Christian V som Standkvarter for hans Parforcejæger i Dyrehaven. Nu var det stærkt forfaldent, da Roque af-ridsede Slottet; 13 Aar efter blev det nedrevet. Paa Stikket ser man Slotshaven og Slottet med Trappetaarnet midtfor og dets to fremspringende smalle Taarne. Haven er i den stive franske Stil med snegleformede Blomsterbede, en Mængde Tax-Pyamider dominerer. Herrer og Damer i Rokoko-Costumer opliver Landskabet.

Om den initiativrige Barth. Roque fik nogen Fordel af sin Dedication til Majestæten forlyder der intet om. I hvert Fald har »Gratificationen« ikke været stor nok til at dække Udgifterne ved Bogen og muliggøre dens Fortsættelse. Gælden var stadig vokset for den arme Mand, og en Dag tog han det Parti i Stilhed at forsvinde fra det Land, der havde behandlet ham saa ublidt. Han efterlod sig bedrøvede Kreditorer, og »Danmarks Forlystelser« blev en Torso.

JULIUS CLAUSEN

Dannemarks Sørlystelser,

Indbefattende

En Beskrivelse over samme Rige, dets Provincer, Der,
Byer, Lands-Byer, Fæstninger, Slotte, Klosterser, Kirker,
Academier, Collegier, Bibliotheker, Ballader, Lust-
Huuse og andre mærkværdige Bygninger;

Samt

Landets Producter, Antiquiteter, Rigets, Provincernes, Der-
nes, Byernes, og de Fornemste Adelige Famillers Daaben,

Saa vel som og

En rigtig Kundskab om Hoffet, om Directionen i Geistlige, Verds-
lige, Civile og Militaire Sager, om Marine-Væsenet, om Folkets
Love, Skikke, Sædvaner og Gemytte.

Et Værk,

Der er berriget med Land-Kortter og meget rigtige Perspective
over Byerne, Slottene, og andre af de fornemmeste saa vel publice
som private Bygninger.

Med

BARTHOLOMÆUS ROQUE.

Første Deel.

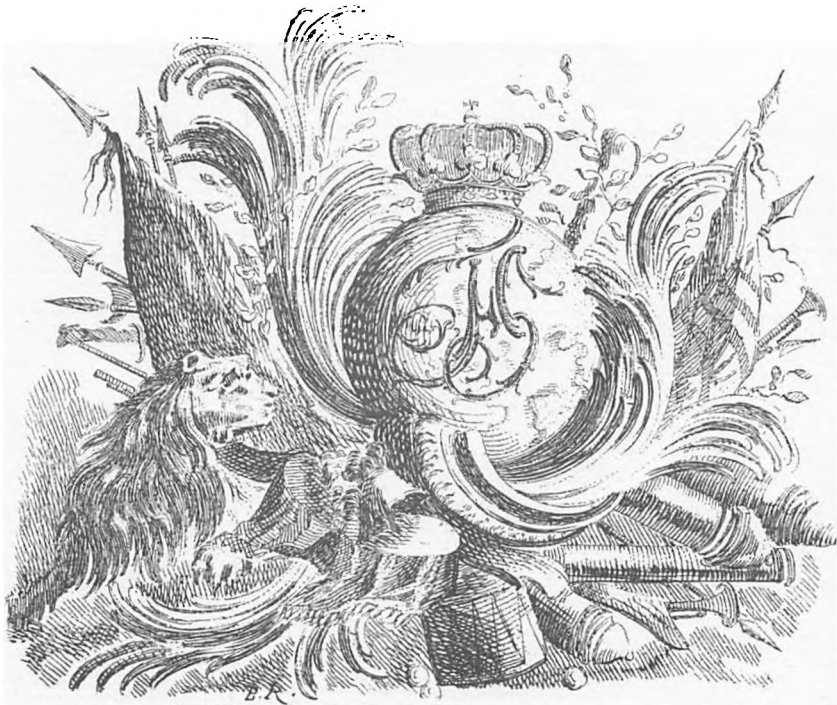
RJØBENZUDN, 1747.

Ernt i Deres Kongelige Majestæts Hof-Bogtrykkerie, hos
Ernst Henrich Berling.

Imprimatur

J. P. ANCHERSEN, D.

Stormægtigste Monark!
Allernaadigste Konge og Herre!

Jeg fandt en Kasse Dynene paa den øverste Grad
af Hønhed og Ære, som Deres Kongelige
Majestæt besidder, og Deres Kongelige Maje-

X

DEDICATION.

stæts u=indskrænkte Magt, at jeg jo maae skielve, i det jeg nærmer mig til Deres Kongelige Majestæts Throne; Jeg kand og ikke andet end rødne over mig selv, i det jeg frembringer saa ringe en Gave.

Dog naar jeg derimod forestiller mig, at Deres Kongelige Majestæts Godhed er u=endelig, og at man en kand offerere Deres Kongelige Majestæt noget, at det jo er alt for ringe, ja tilhører Deres Kongelige Majestæt Selv, som en Herre over os alle, samt at Deres Kongelige Majestæt meere seer paa Giverens Hierte, end Gavens Værdie, tager jeg lidt Moods til mig igien, og der opkommer i min Siel en slags Tillid, at denne min allerunderdanigste Gave en bliver forkastet.

Det er, Allernaadigste Konge, Danmarks Forlystelser, jeg tager mig den Frihed

DEDICATION.

hed at legge under Deres Kongelige Majestæts Glorværdige Besknyttelse, nemlig, en Beskrivelse over et af Deres Kongelige Majestæts Riger, dets Oprindelse, Tilværelse, Afgrøde, Regiering, Love, Indbyggernes Character, Sæder og Skikke, Perspectiver af Rigets Byer, Slotte og publique Bygninger. Med et Ord, et af de Rigers Forlystelser, som ligger under Deres Kongelige Majestæts Regiering, kand ikke med Rimelighed komme for Lyset, uden at dediceres til Landets Glorværdigste Herre, som Selv er samme Riges Forlystelse, Ære og Lyksalighed.

Jeg tilstaaer, Allernaadigste Konge! at dette er endnu ikke uden en Begyndelse af Verket. Men naar Begyndelsen er god, er Verket saa godt som allerede halvgjort. Desuden behøver en Plante i det ringeste lige saa meget Solens Straaler, naar den brækker ud, og i sin Tilværelse, som naar den er kommen til sin Fuldkommenhed. Jeg haaber da, at Deres Kongelige Majestæt værdiges at faste et Naadigt Dye

DEDICATION.

Øne til denne Begyndelse af dette mit Værk, hvilket
skal være mig en Forsikkring om Publici Approbation.

For Resten glæder jeg mig, at dette Værk skaffer
mig Lejlighed, at give et offentlig Beviis paa den dy-
be Underdanighed og store Hengivenhed, med hvilken
jeg har den Ære at være

Stormægtigste Monark,
Allernaadigste Konge og Herre!
D E N S

Kjøbenhavn d. Sept.
1747.

allerunderdantigste ringe
Tiener
BARTHOLOMÆUS ROQUE.

Sottale.

Sortale.

eg skulde en betiene mig af nogen Sortale, hvis jeg ikke vidste de fleeste Nationers forud fattede vrangte Meeninger om Dannemark. Den Skygge et Legeme giver, er tidt større end Legemet selv. Det er ofte af samme Beskaffenhed med de Domme man sælder over et Land. Intet er meere mistænkeligt, end de Bebrejdelser eller Lov-Sange, man i den fald gjør. Dommen bliver fældet af Varnen, af Interesse, af falsk Ære, eller af blind Kierlighed til ens Fæderne-Land.

Bevægende
Marfag til
denne Sortale.

Audacem faciebat amor.

Iblandt andre see de fornemmeligen, som beboede Sydlige Lande, Dannemark an, som et Rige, hvor saa stor en Kulde regierer, at Blodet ligesom fryser een i Narene, og Marven i Beenene. Ja det som er meere forunderligt, en Mand, som er fød i Engelland, men en Mand, som ellers er lige saa utilforladelig i Henseende til det som angaaer Danmarks Luft og Jord, som ubillig, ja skammelig, angaaende det, som betrefter dets Verdslige Stat, nemlig Molesworth, stiller os det for, som et Rige, der om Sommeren kunde ligge i en Deel af Verden, hvor Solen opbrænder alting til Pulver, og om Vinteren i en anden Deel, hvor Kulden gjør alting til Is. "Man kommer, siger" han, pludseligen af en overmaade stor Varme i en overmaade stor Kulde; og, naar Vinteren er forbi, kommer man tvert imod af en overmaade stor Kulde"

Fremmedes
Tanke om
Dannemark.

Memoire de
Molesworth
C. 2.

) (

en

Fortale.

en obermaade stor Darme. Om Natten, farer han” fort, er man færdig at quæles af en lummer Heede,” og at ædes op af Myg og Fluier, ja han giver for, at” han har seet en Skleppe døde Fluier, som man af eet eene-” ste Cammer havde fevet sammen i en Dynge.,, Ja, det som meere er, efter samme Scribents løgnagtige Beretning, “er den Faldende - Syge en Gængs - Syge i” Kiøbenhavn, saa at man neppe kand komme iglennem” een Gade, at man jo treffer een an, der ligger paa” Ryggen med Skum om Munden, og en hoben bestyrt-” set Folk omkring sig.,,

*Bemærket
ved dette Verk.*

Mit Forsæt er ikke her at iglendrive alle disse taabelige Beretninger, som holde lige saa mange Løgne i sig, som Ord: Jeg vil ikke heller holde mig op ved anden bedragelig Snaal, som samme Mand ey har skammet sig ved at bringe frem. Ja, jeg søger end ikke at giøre i denue Fortale de mangfoldige falske Begrebe til intet, som mange Fremmede have giort sig om Danmark. Alt sligt skal finde sit Sted ved Verkets Drift, hvor jeg skal lade mig være angelegen at give en rigtig Beskrivelse over Landet, dets Afgrøde, dets ældgamle Sager, dets fornemmeste, saa vel offentlige som besynderlige Bygninger, dets Indbyggere's Tilhøveligheder, Sæder og Skikke. Men da endeel forud fattede vrangne Meeninger have taget Plads i de fleeste Folkes Gemytter, i hvis Hænder dette Verk vil komme, saa har jeg meent, at det var fornøden, at jeg strax i Begyndelsen reddede og forsvarede den Titel: **Danmarks Forlystelser**, som jeg giver det.

Jeg sætter først, som en afgiort Sandhed, at alle Lands

Sortale.

Landene ere næsten lige; thi jeg troer, at det har sig med Climata, ligesom med Beyrligt, med store Hoveder og Regierings-Former. Hvad er mest taaleligt, enten en overmaade stor Kulde, eller en overmaade stor Heede? Hvad for et Land kand rose sig af at frembringe de største Hoveder, og hvad for en Regierings-Form er den beste? Dette er trende Spørgsmaale, hvorom man har tvistet i lang Tid, og som ikke bliver afgjort fra nu og til Verdens Ende. Iligemaade kand man en heller blive eenig om, hvad Landene man bør agte heryest. De Landskaber, som synes meest behagelige og meest frugtbare, have deres Vanskeligheder og Ubehageligheder.

Alle Lande næsten lige.

Hvor mange Byer ere ikke øde i Italien formedelst den onde Luft? Hører man Allarm i Rom paa Gaderne i den stærkeste Heede om Dagen, da heder det: Det er enten Fransmænd eller Hunde, som gjøre denne Allarm. See da, hvor Romeræ ere indsluttede som Fanger midt om Dagen. Den forfærdelige Heede nøder dem til at skiule sig i det inderste af Huusene. Ere de vel meere frie om Morgenen og Aftenen? Læggerne tillade dem ikke at gaae ud, hverken naar Solen staaer op, eller naar den gaaer ned.

Italiens Ubehageligheder.

Skal vi give Spanien Fortrinnet, hvorom een har sagt, at den maatte være et Beest, som ikke kunde sinage dette Riges Forlystelser. Man finder dog ikke i Castilien uden skarpe Klipper eller høye Bierge: Man trækker der i sig en tyk, haard og tung Luft, Vandet i Floderne er der oprørt, Folket fattigt, skident, ilde klædt, og skabt til at lære andre at sulte med Pragt, og med Taalmodighed at lukke Ørene til sin knurrende Maves Skrigen. Andalusien og Granada ere ikke beboelige

Spaniens.

Sortale.

uden for Salamandrer. Med et Ord: Er der vel noget Sted, der er meere udnykt, meere usfrugtbart, og hvor Udyrkener er meere gængse end i Spanien.

Ungerns.

Kaste vi Øynene paa Ungern, et feedt og frugtbart Land, da skal vi befinde, at man der nesten over alt trækker en besmittet Luft i sig. Romanien og Grækenland ere jo underkastede aarlige smittsomme Syger. Overgaaer ikke Vandets onde Beskaffenhed i de frugtbareste Lande, alle de Uleyligheder, Varmen og Luftsens Usundhed forarsager, snart treffer man ildelugtende, snart befængde Vaande.

Et Land har sine Fordeele for et andet.

Jeg kommer da til min Grund-Sag: Alle Lande ere næsten lige. Et hvert har sine Uleyligheder, et hvert har og sine Fordeele, som man ikke finder i et andet. Virgilius har sagt for lang Tid siden:

*Hic segetes, illic veniant felicius uvæ.
Arboriæ sætis alibi, atque injussa virescunt
Gramina. Nonne vides croceos ut Imolus odores.
India mittit ebur, molles sua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epireus aquarum.*

Den gandske Jord er beboelig.

Ja længe tilforn havde Propheten Esaias sagt, at Gud har ikke skabt Jorden forgiæves. Han har skabt den, at den skulde beboes, han har opfyldt den med sin Være, som Himlene udraaber, saa vel i et Clima, som i det andet. Den udstrakte Befæstning forkynder over alt hans Guddommelige Hænders Sierninger, og om et Land mangler noget, som man finder i et andet, saa finder man der igien noget, som mangler andre Stæder; thi

Non

Sortale.

Non omnis fert omnia tellus.

Man vil maaskee sige, at der er altid Forstiel imellem meere og mindre, og at det er det, som gjør at man siger, der er Forlystelser i et Land, og ikke i et andet. Men omendkiønt denne Forstiel synes mig snarere en Virkning af Folks Tilbøneligheder, end af Fornuften, saa vil jeg dog nøyes ved at sætte her, som den anden Grund - Sag, at det er nok til at sige, at der er Forlystelser i et Land, naar man finder deri en mild Luft, en frugtbar Jord, en tilstrækkelig Forraad af alle de til Livets Ophold fornødne Ting, en fornuftig Regiering, artige, til Kunster og Videnskaber hengivne Indbyggere. Men nu fattes der intet af alt dette i Danmark. Sølgeligen kand man ogsaa sige, at der er Forlystelser. Hvis derfor Fremmede tvivle derpaa; hvis Landets Indbyggere en give Agt derpaa, maa de siges hiite, og forestilles disse.

Hvad der udgør et Lands Forlystelser.

Da Danmark ligger i den Part af Jorden, hvor der er en maadelig Heede og Kulde, og som derfor af Latinerne kaldes Zona temperata, saa er det i høyeste Grad latterligt, at nogen vil gjøre det til et Land, hvor der den halve Deel af Aaret er saa varmt, som i Morgenland, og den anden halve saa koldt, som i Grønland. Man skulde komme Sandhed meget nærmere, dersom man sagde, at man i 6 Maaneder har et smukt Foraar, og i andre 6 en Vinter, lig den, som findes i Norder-Frankrig. Det er vel sandt, at Vinteren i Danmark er dobbelt saa lang, som i Frankrig; men herimod finder man i Danmark en saa meegen til Kulden, i det enhver Huusfader saa vel i Stæderne, som paa Landet,

Luftens Beskaffenhed i Danmark.

Sortale.

forsnyer sig med Kæffel-Dvne, hvilke gjøre, at man en føler til Vinterens Strengthed. Ja, det er saa langt fra, at denne Strengthed er utaaelig, at man meget meere i den stærkeste Kulde, som nesten altid er ledsaget af Snee, seer Folk, Unge og Gamle, af alle Stænder, af begge Kion, at tage Forlystelse eller Fornøvelse i at spatsere om Aftenen i Maaneskin til langt ud paa Natten, ligesom man ellers forlyfter sig med Spadsseer-Gang i de smukkeste Foraars-Dage. Saaledes synes Sommer og Vinter at være i en liflig Overeensstemmelse med hverandre, i at forskaffe Jndbyggerne Forlystelser. Desuden er man en her underkastet sliq forskrækkelig Jorden, som i de varme Lande stedse trommer Folk over Hovedet, eller noget bedrøveligt Jordskielv, som der snart hver Dag ødelegger saa mange Stæder, ja styrter dem ned i Afgrunden.

Dens Afgr:
de.

Denne Luftens maadelige Varme og Kulde gjør, at Jorden i Danmark frembringer bestandigen alt det, som behøves til Livets Ophold og all anden Nødtørftighed. Alle slags Korn og Frugter vore der. Det vrinler ligesom af Qvæg og Vildt, ja Havet, Søer og Floderne kappes ligesom om at give de lækkeligste Fiske. Til at kryde alt dette med har man alle slags Hauge-Urter og lækkere Rødder. Ja alle disse opregnede Ting har man i saa stor Overflodighed, at der altid bliver et merkeligt Overskud, som man meddeeler fremmede Lande. Ja man maatte vel have Aarsag til at tvivle paa, om det forjættede Land, hiin berømmelige Canaans Land, hiin Forlystelsers Land, gav meere Melk og Honning af sig end Danmark. Ja endnu meere, det maatte vel ik-

er

Fortale.

ke være et Land i Verden, hvor i der er yndigere og forlysteligere Egne, og hvor en dehlig Samling af Høye, Dale, Skove, Søer og Floder gjøre en behageligere Forlystelsers Verel.

Kaste vi Øyet hen paa Regjeringen, skal vi befinde, at ingen Konge i Verden betiener sig mindre af sin uomskrænkede Magt, end Kongen af Danmark. Lader os ikkun betragte de Danske Konger, den eene efter den anden, fra deres Regjerings Tiltrædelse indtil deres Døds Dag, saa skal vi altid finde Konger, der have været vidkiere for det almindelige Beste og Undersaatternes Velfærd, som de snarere have anseet, som deres Børn, end deres Undersaatter. Her imod da Undersaatterne vide, hvad for et Faderligt Hierte deres Konge haver til dem, saa elske de ogsaa ham igten, og ære ham som en Jordisk Gud, ja ere færdige til at opofre Liv og Gods til hans Tjeneste. Denne lykkelige Kierligheds Overeensstemmelse imellem Konge og Undersaatter gjør begge Parter fornøiede og lykkelige. Hvor denne er i en Stat, der har man ikke fornøden at frygte for Oprør og Misfornøielse; og derfor veed man ogsaa ey af slikt at sige i Danmark. Lovgiveren underkaster sig selv godvilligen sine egne Love. Og Folket, som kiender Lovens Willighed, underkaster sig samme snarere af Kierlighed til Willighed, end af Frygt. Det er da den høyeste Lykkeligbed for en Konge at have slige Undersaatter, og for Undersaatter, at have slig en Konge.

Regjeringens
Mildhed.

Endeligen (hvilket man har den Christelige Religion at takke for) er der fast ingen Nation i Europa, som
jo

Fortale.

Kunsternes
Dyrkelse i
Danneværk.

Videnskaber-
nes Flor.

jo er artig og maneerlig. Og de Danſke gibe ingen noget efter udi ſligt. Derſom Konſterne ey endnu ere i den Fuldkommenheds Grad hos dem, ſom de ere i ſomme andre Lande, ſaa ere de dog nu paa Benen at komme der til. Videnskaberne have i mange Tider været i Flor hos dem. Man ſkal ey finde nogen anden ſteds ſtorre Theologi, bedre Politici, lærdere Philoſophi, grundigere Mathematici, og dygtigere Medici. I alle diſſe Videnskaber har Danmark alle Tider givet ſtorre Mænd af ſig; ja all Europa har ogsaa erkjendt dem derfor. Men denne ſtorre Høſt af lærde Mænd er en Følge af den overflødige Værdoms-ſæd, ſom man i Tider, ligesom med ødſel Haand, udſtrøer i de Unges Hjerter. Herudover er det ey noget rart, at ſee unge Perſoner paa 18 til 20 Aar, at forſtaa Hebræiſk, Græſk, Latin, Tydſk, Danſk og Franſk; ja, nogle blandt dem tale diſſe Sprog med en forunderlig Færdighed. Og foruden dette vide de i det mindſte den Videnskab, ſom de have giort til deres Hoved-Studering.

See, her have vi meere end vi have fornøden for at forſvare den Titel, ſom vi have givet dette Verk. Saa haaber jeg og, at det, ſom jeg herefter i Verket ſelv ſkal fremføre fuldkommere og Styk-viis, ſkal ſvare til det, ſom jeg her har anført i en Sum ſaa korttelligt paa eengang. Imidlertid underkaſter jeg det den Gunftige Læſers Kjendſe.

3an

Dannemarks Sørlystelser.

Første Part.

Indeholdende en almindelig Kundskab om dette
Rige.

Etymologien til dette Riges Navn er temmelig **Dannemark.**
uvis. Det rimeligste man fandt sig derom, er **Dets Navn.**
at det er sammensadt af de tvende Ord **Dan** og **Markt**,
af hvilke det sidste saa vel paa **Dansk**
som **Tydske** bemærker et **Land**, en **Uger**, et
Stykke Jord; og det første kommer af **Kong**
Dans Navn, som efter den troeværdigste **Meening** skal have levet
i det tredje **Seculum**, og som har givet dette **Land** og **Folk** sit
N. **Navn**;

Navn; saa at Dannemark betyder egentlig *Dans* eller de Danstes Land, *Alger*, eller stykke *Jord*. Dette Navn er meget bekiendt i det syvende Seculi Skrifter. Blandt andre finder man det hos *Jornandes* *, *Gregorius Turonensis* **, *Venantius Fortunatus* ***, *Uc*.

Det første Systema om dette Riges Fundation.

Ligesaa uvis er Tids-Regningen i Henseende til dette Riges Begyndelse. Derom er trende adskillige Meeninger. Det almindeligste Systema er den *Gothlandsske* og *Islandsske* Kronikes. Den berømmelige *Saxo*, med Tilnavn *Grammaticus*, er Auctor til det første Systema, som *Hvitfeld*, *Meursius*, *Pontanus* og andre have efterfulgt. De udgive *Dan* for det Danske Riges første Stiftere. De give for at han har regieret lang Tid for Christi Fødsel: De sige at en ved Navn *Humble* har haft fire Sønner, *Snorre*, *Dan*, *Osten* og *Angul*; at *Dan* har faaet til sin Deel *Saland*, *Falster*, *Moen*, *Lolland* og de andre *Der* i *Osterr* *Søen*, at han har bygget *Slottet* eller *Staden Leire* i *Seland*, og at det var ham, som oprettede *Ufguds-Dyrkelsen* i Landet. *Dan*, sige de fremdeelede, havde til *Dronning Grethe* eller *Grytha* af *Saxisk* Herkomst. Under hans Reglering skeede de *Cimbrers* store *Udtog*, og han er begravet i en *Høj* i *Nærværelsen* ved *Leire*. Endelig siger *Saxo*, at det faste Land i *Dannemark*, nemlig *Jylland* var da under *Tydsklands* Herredomme, at *Dan* befriede det derfra og lagde det under sin Regiering.

Denne Meenings Falskhed.

Tiden paa hvilken disse Historie-Skrivere satte *Dans* Reglering er og ikke fastsat iblandt dem. Nogle sætte den 600, andre 1000, andre igien ikkun 300 Aar for Christi Fødsel. Saaledes kand man ey sætte nogen fast *Troe* til et Systema, som i sig selv er saa uvisst og hvori de, som antage den, ere saa lidt eenige; at jeg ey skal tale om, at de gamle Monumenter, som *Bers* og gamle *Inscriptioner*, hvorpaa de grunde sig, kand ikke give noget *Uds*, i Henseende til Tids-Regningen, og komme i ingen *Maade* overeens med de meest tilforladelige fremmede *Historier*. Det lader sig ansee, at *Saxo* med *Willie* har forøget *Ron*

Kongernes Tal, og udgivet Pringer, Hette, eller Herrer, der fandt have levet paa een og samme Tid paa adskillige Steder i Riget, for Konger, der have regieret den eene efter den anden.

De Historie-Skrivere, som have fulgt den Gothlandſke Det andet Systema.
 Krønike, gaae ikke aldeles fra den Orden, som Saxo har oprettet fra Kong Dan af; men de ſtige endnu langt høiere op i Tiden, og begynde, paa de Svenske Historie-Skrivers Maade, at give os en Suite af de Danske Konger næsten fra den Tid af, da Noe gik ud af Arken efter Syndfloden; nemlig fra Gomer den Anden, eller Gomer den Unge, som efter den Gothlandſke Krønike ſatte ſig faſt i Norden kort Tid efter Nimrods Død, og ſtiftede der de trende ſtore Riger, Dannemarck, Gothien og Cimbrien. Nicolaus Petrejus er Auctor for dette andet Systema. Han har villet give os de Cimbrers og Gothers Herkomst, Udtog, Krige og Colonier. Dette hans Verk blev ikke udgivet forend Anno 1595. omendſkiønt det allerede var bragt til Ende 1570. Denne Autor paastaer, at have fundet paa Wiſbye Slot i Gothland nogle gamle Documenter, ſom har tient ham til Fundament i hans Historie, ſom han ſiger ſig at bygge paa gamle Inſcriptioner. Man troede ham paa ſine Ord i Begyndelſen. Lyſchander, Kongens Historiographus og mange andre Skribentere have fulgt ham blindt hen. Men andre ſkiønſomme Critici have fornummet af Stilen af diſſe gamle Documenter at de vare falſke; hvorpaa den Gothlandſke Krønike har miſtet meget af ſin Credit, og har nu ingen flere Tilhængere. Har nu ingen Tilhængere.

Det tredje Systema, ſom er den Islandſke Krønikes, Hens Det tredje Systema.
 der ikke Dan for den første Konge i Dannemark, og tillegger ikke Riget den Alder engang, ſom Saxo giver det. Det begynder alene fra Odins Tilkomſt til Norden nogle Aar for Chriſti Fødsel. Dette Systema, ſom er grundet paa gamle Skrifter og Hiſtoriske Documenter, ſom ere conſerverede i Island, er bleven fremsat og grundig forſvaret af den lærde Thormod Torſaus *, * In ſerie Dy nſtarum & Regum Danmæ Frem-

Fremmede, for den rimeligste Meening, efterform den er fri for de Fabler og *Chronologiske* Biidsfarelser som findes næsten i hver Linie i *Saxo* og saasom den stemmer temmelig vel overeens med fremmede Historier.

Første Konge
i Dannemark.

Efter denne *Islandske* Kronike var *Odin*, *Othin*, *Oden*, *Woden*, *Bodo*, eller *Gode*, thl dette er kun adskillige Maader at skrive dette Navn paa, en *Asiatisk* Prints, som foer over til *Scythien*, omtrent 700 Aar for *Christi* Fødsel, efter at *Pompejus* den Store havde overvundet *Mithridates*, og forsøede sig derfra til Norden. Der gjorde han sig Mester ey allene over *Saxen*, men og over *Dannemark*, *Norge* og *Suerrige*. Sine Børn og Slegtninge satte han til Konger eller Gouverneurer over de fornemste Provincer, hvilke de igien forplantede paa deres Efterkommere. Denne første Konge, som man veed af at sige i Norden havde den samme *Skiebne*, som de fleste Helte i de gamle *Elder*, Folket, som var sat i Forundring over hans prægtige *Seervindinger*, og admirerede hans *Genie*, som overgik deres, gjorde ham, efter hans Død, til en Gud, og bevise ham *Guddommelig* Ære, ja handlede siden ligesaadan med hans Slegt, som jeg saae Anledning at vise i det efterfølgende af dette *Berk*, hvor jeg kommer til at tale om Landets Religion.

Dannemarks
gamle Beboere.

Før *Odins* Ankomst til Norden, og meer end 1000 Aar derefter, var *Dannemark*, eller det Land, som vi nu kende under dette Navn, beboet af *Ingævonerne*, et almindeligt Navn, hvorunder var indbefattet *Cimbrerne*, *Thuitonerne* og *Chaucerne*. Auctor til *Unmerkningerne* over *Hertjedal* ved *Leire* i *Saland* og det gamle *Dannemark* har grundig beviset, at *Thuitonerne* eller *Teutonerne* vare af de *Folkes* Tal, som, efter *Taciti* Beretning, tilbade Gudinden *Herthe*; han har og vist, ved at sammenligne *Græske* og *Latiniske* Autores, at de beboede de *Danske* Der 1500 Aar for og 1500 Aar efter *Christi* Fødsel. *Cimbrerne*, som ere saa bekiendte i den *Romerste* Historie beboede en god Deel af den *Halv-De* *Jylland*, og strakte sig til *Holstein*.

Man

Man veed, at i det tredie Aar for Christi Fodsøl, det 640 efter Romr Foundation, da C. Cæcilius Metellus, og Cn. Papi-rius Carbo vare Consules, ginge de Cimbrier og Thuitoner ud af den Cimbriske Halv-De eller Jylland og de omliggende Der, for at søge sig nye Bollger. De anfaldt først de næste Folk, og da de havde overvundet dem, finge de derved Mod til at gaæ læn-gere frem. De foere over Rhin-Strommen 300000 stridbare Mænd i Tallet, overfaldt og plyndrede Gallien, og toge sig end og for at gjøre Indfald i Italien. Den Romerske Regiering sendte forgieves sin Consul Carbo imod dem, ham sloge de. Silanus og Cassius Longinus vare og ikke lykkeligere mod dette Nordiske Folk, som vandt endnu den fjerde Ceyer over Aur. Scaurus, og den femte over Manlius og Capio. Der behøvedes all Marii Bes-qvemhed, Hurtighed og Lykke til at tvinge dem. Han slog de Cimbrier ved den Stad Aix i Province, og de Thuitoner ved Ver-coil i Italien.

§ Kæyser Augusti Tid vare endda de Cimbrier bekendte i Jyl-land. Strabo lærer os, at i hans Tid vare der endnu mange Cimbrier i deres gamle Landskab, og at de for kort siden havde sendt Augustus til Foræring en Gryde, som de ansaae som en hellig Ting. Fra Augusti Tid ere de Cimbrier ikke saa be kendte. Dog boede de endnu i Jylland i Trajani Tider. Men efter Ta-citi Beretning, vare de da kun et lidet Folk, men af et stort Navn. De beholdte deres Navn i Landet indtil hen imod Kæyser Arcadii og Honorii Tider.

Cimbrerne i
Augusti Tider.

Cimbrerne har, for deres store Udtog, efter all Anseelse, Efter det store
beboet all den Vestre Deel af Jylland, lige fra dens Nordre Udtog.
Spitse til Elven, og maaskee endda længere. Men hvad der blev tilbage i Landet af dette Folk forfønede sig til den Nordre Deel, som vi kiende under Navn af Aalborg Stift, og overlod det øvrige af Landet, som de ikke meere kunde beboe, til Chau-cerne, som satte sig fast omtrent i den Landstrækning fra Aalborg Stift til Eyderen.

I Ptolemæi
Eider.

I Ptolemæi Eider boede de *Chali*, som uden Tvivl ere *Plinii* og *Taciti Chauçi*, oven for *Saxerne*, det er i *Dithmarsken* og det *Eiderstedte*. De *Cobander* boede ved *Elle Belt*, hvor *Colding* nu ligger. De *Charuder* eller *Haruder* boede hen imod *Aarhus*; *Phundusii* i *Riber Stift*; *Sabalingii* omkring ved *Salling*, og *Sigulonerne* ved *Liim-Floden*.

I den midlere
Alder.

I den midlere Alder indtog *Gotherne* den beste Deel af *Jylland*. Dog skal det ikke være læt at afgjøre, naar *Gothernes* Navn har begyndt at blive bekiendt i *Dannemark*, ey heller om disse Folk bær nævnes blandt *Nordens gamle Beboere*; eller de have tvunget *Cimbrerne* at afstaae dem en Deel af Landet. Nogle *Svenske* *Scribenter* derivere *Gothernes* Navn af *Gog*, *Magogs* Søn, *Japhets* Sønnes Søn, men det er ikke uden en pur *Indbildning*. Man veed alleene at disse Folkes Navn er meget gammelt, og at det Land, som den navnkundige *Asiatiste Helt Odin* bemestrede sig, blev kaldet *Gothland*. *Indbyggerne* bleve kaldede *Godiods*. Landene, som de beboede, vare deelte i *Reid-Gothland* og *Ey-Gothland*. *Reid-Gothland* indbefattede det faste Land og *Ey-Gothland* *Derne*. Dette Land begreb i sig *Dannemark* og en stor Deel af *Suerrige*, hvor nogle *Provincer* endnu have beholdet det Navn *Gothernes Land*, eller *Gothland*. Man finder i *Suerrige* *Øst-Gothland* og *Vest-Gothland*, ligesom i *Dannemark* *Nordre Gylland*, eller *Jylland*, og *Søndre Jylland*, thi *Gotherne* bleve og kaldede *Gyrher*, hvoraf *Jyderne* og *Jyllands* Navn er deriveret.

Mit Forsæt er ikke at tale om de *Udtog* *Gotherne* fordem have gjort uden for *Dannemark*, som i *Thracien*, i *Italien*, i *Spanien* og andensteds. Jeg vil ey heller tale om de *Conquæter*, som et andet Folk fra *Jylland*, nemlig *Anglerne*, have gjort i *Engeland*. Ey heller om de, som *Normændene*, hvorunder bemærkelsesværdigen indbefattedes de *Danske*, gjorde i *Frankerige*. Jeg vil og ikke tale om *Langobardernes* *Udtog* til *Italien* og *Frisernes* *Bedrifter*, som vare et Folk, som boede ved *Søer-Kanten* i den *Vestre*

fre Deel af *Jylland*, hvor deres Efterkommere endnu findes den Dag i Dag. Det kand være nok at have nævnet disse Folk, og at have sagt af hvad Lande deres Udtog skeede. Resten overlader jeg til Historie-Skriverne, efter som mit Forsæt ikke er uden at give her en Idée om *Dannemark*, og dets Beboere.

Omendstønt de *Danske Der* ey har været saa vel bekiendte af de gamle, som det faste Land, saa have de dog ikke været dem aldeles ubekiendte. *J Golphet*, siger *Pomponius Mela**, vi kender de det nu *Sinus Codanus*, ere sex *Der*. See der have vi et Ud-kast af de *Danske Der*, og det lader sig ansee, som de sex *Der*, hvorom han taler, skulle være: *Sælland*, *Fyen*, *Lolland*, *Falster*, *Möen* og *Langeland*, eller og man kand sette *Als* og *Femeren* i stedet for de tvende sidste. En af disse *Der*, siger *Pomponius Mela* fremdeles, kaldes *Codanonia*, *Thuitonerne* boe der endnu, og ligesom den De overgaaer de andre i Størrelse, saa bær den og Priffen for dem i Frugtbarhed. *Cluverius* og *Cellarius*, de første Geographi der har seet noget i denne Materie, har med rætte holdet denne De *Codanonia* for *Sælland*; thi om man vilde gjøre *Scandinavien* deraf, som *Isaac Vossius* paaftaaer, maatte man, ligesom han, forderve de beste Manuscripta, og give de første *Thuitoner* Sted i *Scandinavien*. da de dog stedse have boet paa *Derne* i *Øster-Øen*, hvorfra de siden ginge ud for at give *Syddland* Navn, og for at bære deres Vaaben til andre Lande. Den Deel af dette Folk, som blev boende i *Dannemark*, forsøgte de sig til *Derne* i *Øster-Øen*, besynderligen i *Sælland*, og overslod Resten til de andre sex Sættede Folk, hvorom *Tacitus* taler, med hvilke de vare eens i Religionen, og som udbredede sig ikke alleene paa *Derne*, men endog i den Østre Deel af *Jylland* og *Holsteen*, saa vel som og i *Meklenberg*.

Fra gammel Tid af var *Dannemark*, eller det som man gemeenliggen forstod ved den *Danske* Reglering, deelt i tre store Riger. *Dannemark* fordi deelt i tre Riger. *Dannemark* paa denne Side af Havet, eller *Cimbrien*, som siden blev kaldet *Jylland*; den *Danske* Søekant,

els

Sammenføyer
et under een
Konge.

eller de Danske Der, som udgjorde det *Balthiske* eller *Daciske* Rige, og *Dannemark* paa hlin Side Havet, som man og kaldte *Gothernes* Rige. Disse tre adskillige Riger havde hver sin Konge. Men formedelst den sædvanlig Foranderlighed her i Verden, kom disse Lande ved Forbund og Krige til at blive et eeneste Monarchie, og Folkene bleve, saa at sige, ikke uden een Nation, regieret af en Konge; saa at det *Daciske* eller *Danske* Navn opslugte de andre, efter at det eene Folk i adskillige Tider havde haft Fordeel for det andet. Heraf kommer det, at de Bedrifter disse Folk have gjort tilsammen uden for Riget, ere af *Grækerne* tilsagde de *Gether* og de *Cimbrer*, og af *Romerne* tilskrives *Cimbrerne*, *Thuitonerne* og *Dacerne*. De *Danske*, siger *Johannes Aventinus*, ere en Part af *Cimbrerne*, saa og *Scandien*, *Seland*, *Scandinavien*, hvor *Nordovici* ere, og *Normanni*, *Suiones*, som og kaldes *Suesii* og *Suedi*, *Fenni*, *Gothi*, af disse har *Sinus Codanus* sit Navn; De *Græske* pleje at kalde dem *Geter*, og *Latinerne* *Dacer*. Næst derefter farer den samme *Scribent* fort: Den anden Anførere *Dacus*, som og kaldes *Danus*, stiftede de *Danske*, hvis Konge er den Navnkundigste i heele *Germanien*, og kaldes paa *Latin* de *Dacers*, men hos os, de *Danske*s Konge. De gamle *Græker* og *Latiner* have kaldet *Cimbrerne* *Cimmerier*. Saa vider *Strabo*, *Diodorus Siculus*, og *Stephanus Byzantinus*.

Dannemarks
gamle Deeling.

Dets Grændser.

Efter at den *Christelige* Religion var indstiftet her i Landet, blev det deelt i 8 Stifter eller *Bishops*, *Dømmer*, og denne Deelning blev ved lige til Aaret 1660, da *Dannemark* paa hlin Side Havet blev skilt fra *Nesten*, og kom ved *Baaben* under *Suerriger*s Regjering, som siden den Tid har beholdet den. Altsaa bestaaer det *Danske* Rige nu ikke af meere end *Jylland* og *Derne* i *Øster-Søen*, saa at deres Grændser er mod *Vesten* det *Øndste* Hav, mod *Norden* *Nord-Søen* og *Kattegat*, mod *Østen* *Dre-Sund*, og mod *Sønder* *Øster-Søen* og *Holfstein*. Den ligger altsaa imellem 54 d. 29 og 57 d. 48 *latitudinis septentrionalis*, naar man regner fra *Rendsborg* til den meest *Nordlige* Punt af *Jylland*, og naar man regner den første *Meridian* til

til de Acoriste Der, ligger *Dannemark* imellem d. 41. d. 27. og den 46. d. 45. longitudinis, naar man regner fra *Vestervig*, som er den meest Vestlige Kant af *Jylland*, til *Den Huen*.

Denne Strækning af Land og Der bestaaer for nærværende Tid ikke af meere end 7 Stifter, som ellers kaldes Stiftamtsmandskaber, og ere: Dets nu værende Deeling.

Sælland,	Aalborg,
Fyen,	Viborg,
Aarhuus,	Ribe,
Slesvig.	

Efter Reformationen var *Slesvigs* Stift ligesom deelt i tvende Bispedømmer eller *Superintendent*skaber, nemlig det *Flensborgske*, som indbefattede alle de Sogne, som laae under *Rongen*, saa vel i *Hertugdømmet Slesvig*, som i *Holstein*, *Stormarn* og *Dithmarschen*, og det *Slesvigiske*, som strakte sig til alle Kirker paa det førstellige i *Slesvig*, *Holstein*, *Vagriens* og *Dithmarschen*. Men siden at den Førstellige Deel af *Slesvig* af Kong *Frideric den Fjerde* er lagt under *Kronen* igien, har *Dannemark* der ikke meer end een *Bispe* eller *Superintendentens Generalis*, som residerer i *Rendsborg*.

Et hvert Stift eller Stiftamtsmandskab indbefatter et vist Tal *Lehne* eller *Amtmandskaber*, som bestaae af 3, 4, 6, 8, 10, ja til 1600 *Bønder*, som dependere af et *Kongeligt Slot* eller gammelt *Closter*, og som der bør levere deres *Landgild*, det er at sige, *Landets Skatter*, *Contribution*, *Hoverie* og andre *Afgifter*. I et hvert af disse *Amtmandskaber* er der en *Amtmand*, som er indsat af *Rongen* og som boer paa *Slottet*. Alle *Bønder* eller *Amtets Underliggende* har han at befale over og at beskytte. Der er og en *Amtforvalter*, som kommer dem til at betale deres *Skatter* og andre *Afgifter*, og gjør *Regenskab* derfor til *Rentes-Cameret* i *Kjøbenhavn*. *Amtmanden* har desuden *Opsigt* med *Rettens Behandling* paa det *Proprietair-Gods*, som dependerer af *Kronen*, og bør have et *vaaget Øye* over *Kirkerne*, *Rongen* tilhørende. Fordum kaldede han til *Præste-Råd* i steden for *Rongen*, naar de 7 *Fornem-*

Dannemarks Forlystelser.

meste i Raldet, som havde Magt at kalde deres Præst, ikke kunde komme overeens derom i de 6 Uger, det maatte staae ledigt. Men nu hører det til Kongen, som og selv confirmerer de Præster, der ere kaldede af Herrer, som have Jus Patronatus.

De Gods, som ligge under et Amtmandskab, ere toef slags, og kaldes nogle Herreder, og andre Birker.

Herred. Et Herred er et District, der strekker sig saa vidt, som et Provstie, hvor der er 6, 8, 10, 12, ja undertiden flere Rald, eller Sognekirker; Det haver sin egen Ret, som kaldes Ting: en Herreds, Foged eller Ting Foged, en Skriver eller Ting Skriver. Herreds Fogden dommer i de Tvistigheder, der komme imellem Herredets Beboere, paalegger Straf og Bøder for Forseelser og Lovenes Overtredelse, og lader sine Domme exsequere, i fald man ikke skyder sig ind for Lands Tinger eller Lands Dommeren, fra hvilken man endda kand apellere til Høyeste Ret, hvis Dom er uden Appell.

Birk. Et Birk bestaaer af 2 eller 3 Kirke Sogne, omendstiont der ere de, der have kun et, ja undertiden kun et halvt. Dette andet slags Proprietair Gods har en Jurisdiction, som fra gammel Tid af har ved en eller anden Konge været tilladt en particulier Herre. Dens Rets Betientere ere en Foged eller Birke Foged, en Skriver og nogle Sande Mænd eller Ledesvorne Mænd. Et Birk nyder omtrent samme Værd og Fordeele, som et Herred, hvilket hører Kongen til, omendstiont en stor Deel Birker ligge og under Kronen.

Byerne. Alle Stifter ere besatte med Byer, Lands Byer, Bondes Byer eller Dorper, Slotte, Herre Gaarder, Bønder Gaarde, Huus Mænd, og Selvs Eperes Gaarder, som eye deres Gaarde qvlt og frie allene at de betale en aarlig Afgift eller Erkiendtlighed.

Bye

Byerne ere i stor Mængde og mestendeelen ældgamle. Der er ingen Tvivl paa, at der jo i Hedenstabet, foruden Hovedstaden *Leire*, Kongernes gamle Residence, har været i *Dannemærk* adskillige andre Byer. Sandt er det, at der fra første Begyndelse af Christendommens Indførel i Riget, tales om Byerne *Aarhus*, *Ribe*, *Slesvig*, &c. Var det sandt, at Kong *Roe* har bygget *Roeskilde*, maatte denne Bys endelig være forstrækkelig gammel. Imidlertid er det dog vist, at der fra Begyndelsen af har kun været saa Byer i Landet, og at de have ikke været befæstede. Den største Deel af Fæstnings Værkene ere bleve bygde i den borgerlige Krig imellem *Suend Grathe* og *Knud Magnusen*. *Suend Grathe* lod blandt andre befæste *Viborg* med *Volde* og *Grave*. Det eneste man har at udsætte paa Byerne, er, at de ere næsten alle bygde af *Sommer*, med *Tegelstene* paa tværs ind imellem, hvilket er Marsag at *Huusene* slutte aldrig vel, og at de ere lidt *Isdebrand* underkastede.

Byerne.

Landsbyerne ere adskillige, efter deres Størelse og *Huusenes* Tal. Nogle have kun 6 eller 8, og i andre Land man tælle fra 10 til 50 *Huuse*, og undertiden flere. I Almindelighed seer man store Landsbyer paa *Den Laaland*, *Falster*, *Langeland* og *Fyen*, og paa nogle Steder af den Østre Kant af *Jylland*. Men deres *Huuse* Land ansees, i Almindelighed at tale, for fattige og bedrøvelige *Hytter*. Omendskjønt de ere næsten alle et slags *UvelsGaarde*, saa ere de dog meget smaae, og meget ilde byggede. Hele Bygningen bestaaer af noget raadent *Træ*, ilde sammensat, og imellem hvilket der er lagt en Mængde smaat *Skarn* af feed *Jord*. Tager er af *Straae* eller *Siv*, hvorunder *Menneskene* og *Dvæget* ikke engang Land være frie for *Regn* og *Slud*. Imidlertid leve dog arbejdsomme og sparsommelige *Bønder* vel og fornøyet i disse slette *Hytter*, eftersom de have vel til *Føde*, og seer at deres *Naboer* ere ikke bedre boende end de.

Landsbyer.

Omkring disse Landsbyer seer man gemeensligen et, to, eller tree *Huuse*, hvilke udgøre ligesom nogle smaae *BønderByer*, som

Dorper.

man kalder Dorper. De Jorder, som ligge dertil, ere indhugnede blandt de næste Naboers; hvilket gjør at disse Dorper tidt have Navn af de Landsbyer, de ligge hos.

Slotte.

Ved det Navn, Slotte, forstaaes gemeenliggen store og smukke Kongelige Huuse, nogle bygde paa gammeldags Façon, andre efter nye Mode, og hvor til, foruden Bønder, som ere underkastede et slags Skat og stærkt Hoverie, ligger en stor Deel Ager- og Land, Eng, Skov, &c. Det samme Land og siges om gamle Munke- og Kloster, og de gamle Biskops og Geistliges Slotte, som siden Reformationen. tillige med deres underliggende Gods, for den meste Deel ere lagde under Kronen, og udgjør for nærværende Tid smukke Amtmandskaber.

Herre- og Her.

Particuliere Herrers Huuse, som man kalder Herre- og Herder, Herre- og Gaarde, ere det, som heeder i Franckerlige *Châteaux*, eller Slotte. Deraf seer man en stor Deel Skionne og, som man kand sige, prægtige. De ere gemeenliggen deelede i tvende Deele: Den fornemmeste er næsten altid bygget af Tegel- og Steene, og omgiven med en Grav fuld af Vand, som man gaaer over paa en Bindel- og Broe. Her boer Herren. Her findes smukke Bærelser for ham selv, for Fremmede, som komme at besøge ham, og for hans Huus- og Folk, med Kiøken, Bryggers, Kielder, &c. Den anden Deel, som kaldes Lade- og Gaard, og som er egentlig Avels- og Gaarden, bestaaer i store Bygninger, hvor der ere store Heste- og Koe- og Stalde, Korn- og Lader og Høe- og Koste. Disse Herre- og Gaarde ere altid bygde paa smukke og behagelige Steder, og har smukke Blomster- og Lyst- og Beede, Kiøken- og Frugt- og Hauger, en Humle- og Hauge, en Fiske- og Park, og smukke Stove, hvor Herren har Jagt- og Frihed, og tager Træ til Tømmer og Brænde. Der findes og næsten altid Søer, stillestaaende Bælte og Bække eller Floder, hvor mand kand have alle slags fersk Vandts Fisk, og foruden alt dette er der en stor Deel Korn- og Land og Enge. Dette udgjør Hoved- og Gaarden, eller den fornem-

nemste Gaard, som en Grav og et Gierde skiller fra de andre Herre-Sædets Gaarde, hvor Bønderne boer. Paa de Steder, hvor Vandet af Kilderne og Søerne er overflødigt nok der til, finder man adskillige Slags Møller, samt Tegel- og Kalk-Øvne, hvor Jorden er saa feed, at den kand due til Tegl-Brændte, og hvor Greenene ere stikkede til at giøre Kalk af.

Hvad Bønder-Gaardene angaaer, da maa man deele dem i tvende slags: Nogle ere ikke arvelige, ja de ere og underkastede et slags Trældom, saasom de ere skyldige til at yde alle de sædvanlige Afgifter og Byrder. Andre kand paa nogen Maade kaldes Frie, efterfom de nyde adskillige Privilegier og Friheder, gaae efter Ejerens Død til næste Arving og kand sælges til en Bønde, eller hvad anden Mand det skal være.

Forskiel imellem Bønder-Gaarde.

Naar man undtager nogle Steder i *Jylland*, finder man over alt Bye-Marken, det er den Mark, som ligger til en Lands-Bye, deelt i trende Deele, som alle ere indhægnede med Gierder, og hvoraf man aarlig indfaaer tvende, da den tredie lundertid ligger stille, og tiener til Græsgang for Dyret. Imidlertid maa man ikke indbilde sig, at den samme Jord hviler altid, og at de andre tvende ere altid i Arbejd; Nej, de stiftes til at hvile hvert tredie Aar, saaledes at den Jord, som 1747. bar Rug eller Bog-Hveede, skal bære Bgg, Hveede, Erter eller Havre 1748, derpaa hviler den 1749, og bær 1750 Iglen Rug eller Bog-Hveede. Eligeledes en Jord, hvor man har faaet Bgg, Hvede, Erter eller Havre 1747. skal hvile 1748, bære Rug, 2. 1749, og Bgg, 2c. Iglen 1750. Endelig i den, der har hvilet 1747. skal man saae Rug 1748, Bgg 1749, og saa fremdeles. Jorden har fornøden at hvile hvert tredie Aar efterfom Bønderne ikke kand komme til at saae den gandske Jord, uden hvert 8de, 10de. eller 2te Aar. Ved denne Hvile forskaffer man Jorden en lige Frugtbarhed Imidlertid er jeg vis paa, at man kunde bringe det videre, dersom man drog saa megen Omförg, som i Frankerige og Holland, for at

forffaffe sig og vedligeholde sine Møg = Dyrger til at giode Jorden. Men der er intet Land, hvor man bekymrer sig mindre derom, og hvor de ere i mindre Bærdie. Det lader, som man ikke her kiender deres Nytte.

En anden
Maade.

Paa nogle Steder er Bye = Marken deelt i 4re Deele, af hvilke Ingen nogen Tid hviler. Man lader sig nøye med at lade en liden Kant deraf være usaaet, efter Proportion, som man har megen eller liden Græsgang fornøden til Dyrget til. Ikke des mindre veed man i *Jylland*, befyndelig i *Harslyssel* og *Waryssel* ikke af denne Jordens Deeling. Man besaaer den der alle Aar, saasom der ikke mangler Møg til dens Giodsel.

Jordens Be-
skaffenhed.

Det er let at forestille sig, at et Land, hvor Jorden er nogle Steder feed og sort, andre Steder blandet med feed Jord og Sand, og igiennemskaaeren med mange Søer og smaae Bække, maae være frugtbar. Den frembringer og en forfræffelig Mængde Hveede, Rug, Byg, Havre, Bøghveede, Erter, Humle, Hør, Hamp, og adskillige andre slags Jordens Producter, som gjør, at Landet med Billighed kaldes et Vel-siguelles Land.

Dens Produ-
cter.

Der er desuden saa fuldt af Enge og Græsgange, at man ey alleene der opdrager de over heele Europa saa bekiendte Heste, i henseende til deres Anseelse, Hurtighed og Styrke, men endog en utallig Mængde Stude, Kiør, Faar, Lam, Svin, Gæs og Bler, som forsyner Indbyggerne med Mælk, Ost, Kiød, Tælg, Skind, Siær, Honning og Vor, og alt dette i saa stor Mængde, at de trække anseelige Summer ind, ved at sende det de have til overs deraf. Der gaaer blandt andet ud aarlig til *Hamborg* og *Holland* meere end nogle 100000 Stude og Kiør, og man fragter og ud mange 1000 Tønder Korn.

Skove og
Træer.

Det gandske Land er igiennemskaaeret med høye Skove af Eg og Bøg, som, foruden *Algern* og *Bog*, der tiener til at feede

de

de en utroelig Mængde Svin, skaffer Erxe til Sommer og Brænde. Der er og en Mængde Vinde-Eræer, Birk, Elle-Eræer, Nodde-Eræer og Enebær-Riis og adskillige andre slags Eræer til daglig Nytte og Brug. Det er sandt, man finder der kun lidt Fyr og Gran, men derimod er der en Overflodighed der af i Norge, og det er en let Sag at faae dem ført derfra.

Skovene og Lundene i Danmark ere fulde af Wildt: Hior-te, Raas-Bukke, Daas-Dyr, Harer, Muldvarper, Maarer, Røve. ic. alt dette er der i Overflodighed, og i Jylland finder man Wild-Evin i Scanderborgs og Silkeborgs Skove.

Wildt.

Ligesaa almindelige ere og alle slags Fugle. Jeg troer ikke der er et Land til, hvor der er større Mængde af Svaner; man har seet Hoffet paa Jagten at have dræbt een Dag meere end 2000. deraf. Wild-Glæs, Wild-Kender, Ubr-Høns, Alger-Høns, Ringel-Duer, Snørper, Lærker, Stær, Krains-Fugle, Spur, og andre lækkre Fugle vrimle i Landet, saa vel som og de man opdrager og foder i Buur, eller Fugle-Huuse, for deres deylige Flær eller nydige Sang.

Fugle.

Man mangler ey heller Frugt-Eræer, saasom Æble, Pæ, Frugt-Eræer. re, Kirsebær, Blomme, Abricose, Fersten, Nodde, og Morbær-Eræer, ic. Imidlertid ere disse sidste slags meget genegne til at fryse bort i de kaalde Vintere.

Man havde gjort sig samme Tanker om vilde Morbær-Eræer, som besynderligen tiene til at underholde de kostbare Sille-Drme. Heele Verden har hidindtil troet, at dette slags Eræer ikke kunde vore uden i de heede Lande. Men en meget mærkværdig Forsa-renhed har nyetligen overbevist os om contrarium. Man plan-tede nogle deraf 1740 og 1741, og det baade paa aaben Mark og i Hauger. Begge Deele ere vore efter Ønske. Af 20000 omtrent, som man har opesset, har man ikke seet een fryse bort, endog i Vintere, som have lagt de andre Morbær-Eræer

Wilde Mor-bær-Eræer
faae Kulden
imod.

Erøver gandske øde. Om nogle Greene af Augusti - Maanedes Skud visne bort om Vinteren, maae man ikke indbilde sig, at det er en Virkning af Kulden, men snarere af Træets Natur, hvis tynde Greene visne ud, for at skaffe aarlig et slags Hør, som kand tiene til at gjøre meget smukke Bøve. Det er derfor nu en afgjort Sag, at vilde Morbær-Træer kand leve i Norden, og staae den allerstrængeste Kulde imod. Forfarenhed har viist det, og ingen, uden Uforsarne eller Selvfloge kand her efter negte det. Men til at faae all i en Nytte, som de Sydlige Landes Indbyggere trække deraf, mangler endnu at vide, om Silke-Ormene kand lige saa vel staae imod Luftens Ubestandighed om Sommeren, og om deres Silke er lige saa smuk og god i Norden, som i de Sydlige Lande. Dette er tvensde Ting, som vi ville eftersee lidt længere ned, hvor vi komme til at tale om Landets Haandverker og Fabriquer.

Fisf.

Fisf er ikke een af de mindste Gaver, Naturens Dannere har skienket *Dannemark*. Fisseriet er rigt i *Dannemark*, besynderligen i de Egne ved Nord-Søen og det Endste Hav. Foruden Hav-Fisf, som Sild, Torst, Skuller, Tunger, Lange, Alal, Slyndre, Mærel, Rølle-Fisf, &c som fisses ved Hav-Siden, og som efter Haanden findes paa Byenes Torve, har man og i Landet Søer, Flode, Bekke og Fiske-Parke, hvor man gjør overflodigt Fiskerie af Lay, Ørred, Gedder, Karper, Abborrer, Caruser og adskillig anden slags Fisf, som tiene baade til de Fattiges Fornødenhed, og de Riges Lækkerhed.

Ferst Blands
Fiske.Viingaarde
mangle i Dan-
neimarck.Oll den almin-
deligste Drif.

Jeg tilstaaer at Viin-Gaarde mangle i *Dannemark*, og at man ikke, i hvor stor Møye man gjør sig, kand komme det videre, end at forskaffe sig Vindrueer til Confect over Borde, uden at kunde haabe nogen Tid at komme til at perse Viin i nogen Mængde eller af nogen vis Dyd. Men denne Mangel oprettes ved adskillige slags Drif, som man kand gjøre i Landet, saasom Oll, Mød, Most, &c. Oll et besynderligen, som er den brugeligste Drif i *Dannemark*, er uendelig meere sundt, end Viin,

Vlin, og Vand ikke skade Sundheden, naar man kun seer vel til, hvordan man laver den, og giver noye Agt paa, hvad Vand man bruger der til, samt paa Støret og Røgningen, som ere Ting, hvilke jeg glerne tilstaaer, man ikke giver noye nok Agt paa, eller Bryggerne af Sierrighed ere skodesofse udi. Imidlertid paa staaer jeg, at skal man gjøre en daglig Vane af Dll eller Vlin, da gjør det fletteste Dll alle Eider mindre Skade, end den fletteste Viin, og det beste Dll er meere sundt, end den beste Viin. For at tilstaae dette, behoves ikke uden at forestille sig de Ulsæmper, man seer dagligen at have sin Oprindelse af denne sidste Driek, og de, som kand komme af daglig at bruge Dll, og man skal finde en mærkelig Forskiel.

Salt mangler og i *Dannemark*; Man forarbejder lidt i Salt mangler *Fylland* ved Nord-Søen, ved at brænde Tang, og kaste Asken i *Dannemark*. i Søe-Vand, som man ved Ilden kommer til at dampe. Imidlertid er dette Salt ikke just af det beste Slags, og er ey helst i synderlig stor Mængde. Man gjorde og Salt for nogen Tid siden i *Kiøbenhavn*. Man tog af Sundets Vand, omendstønt det i sig selv er kun lidt salt, og blandede fremmed Salt deriblant. Particulaire Folk, som havde Octroi paa dette Salt = Værk, fandt deres Regning derved. Men de bleve tvungne til at give deres Privilegium tilbage igjen, da man skulde bygge den nye Docke, eller Skib-Bygnings-Værk, og man der fandt en overskødig salt Klude, som daglig gav hen imod sex tusinde Tønder Vand. Dette syntes desto meere profitable, saasom et hvert Pund Vand syntes at have halvandet Lod Salt. Man begyndte at sette denne Klude i Arbejd, og man gjorde store Beføstninger paa at fuldfore dette Værk. Men da man begyndte at opsøse dette Vand, som man dog lidt forsilde greb til, fornam man at hvert Pund Vand havde ikke meer end et halv Lod Salt, omtrent to Lod Kvide, og lidt Metallisk Materie. Da det blev opdaget, holdt man op med dette Foretagende, og siden har man ikke forarbejdet Salt i *Kiøbenhavn*. Den beste Maade man skulde kunde forskaffe Riget saa meget Salt paa, som det behøvede,

Maade at for-
skaffe sig det
paa. vede, var at oprette Salt-Værk paa den vestre Side af Jylland, hvor Vandet er dobbelt saa salt, som i Sundet. Naar man da efterfulgte Hollænderen og blandede Fransk, Spansk eller Portugisisk Salt deriblandt, kunde man ved at lade det dampe skaffe temmelig godt Salt, omendstiont det ikke vilde dukke op mod Fransk Salt, besynderligen i at salte Kiød og stor Fisk.

Dannemark
mangler Mar-
mor. Dette Rige mangler ligeledes Metaller, Mineralia og Mar-
mor, men denne Mangel bliver igien oprettet ved de Guld-
Kraa- og Jern-Miner, som Norge frembringer, og adskillige Mar-
mor- og kostbare Steen-Gruber, som dette Lands Bierge giver
af sig. Hvad *Dannemark* anbelanger, da seer man der næsten
hverken Klipper eller høye Bierge, hvor der er nogen slags Steen-
Gruber. Man finder ikkun paa den *De Möen*, omkring ved
Steen til
Kalk. *Aalborg*, i *Stevns-Herred*, tæt ved *Mariager*, og paa *Salt-Hol-*
men prægtige Steene til Kalk, som man graver ud af Biergene
eller op af Jorden.

Brænde. Hvad Træ til Ild-Brand angaaer, da er gemeenligen en
hver Province tilstrekkelig forsynet dermed. Hvor det mangler,
opretter man det, ved at skære Torv, ligesom i *Holland*, saa at
om Vinteren er lang i *Dannemark*, og Kulden lidt streng, saa
har man dog det, hvorved man fandt staae den imod. Det er
og saa meget des lættre for dem paa Landet, saasom deres Her-
skabe give dem gemeenligen frit Brænde.

Dannemark
mangler mi-
neraliske Kil-
der. Saasom Jorden hverken har Metaller eller Mineralia, saa
er det ikke at undre over, at man der ey finder hecde Vand,
eller mineraliske Kilder. Derimod har man smukt klart og læt
Vand, af *Flode*, *Bække* og *Soer*, samt en hoben Kilder.

Luftens Be-
staaenbed. I Almindelighed er *Dannemarks* Luft tempereret, mild og
sund. Imidlertid maae man dog giøre nogen Forskiel derpaa.
Luften er, for Exempel, langt meere tempereret og mild i *Sa-*
land, *Fyen*, og den østre Deel af *Søndre-Jylland*, end i *Nør-*
re-Jylland, og meere klar i disse Egne, end i den vestre Deel
af

af Sønderjyland og paa Den Laaland, hvor der ofte er Taa-
ge, som gjør den mindre sund. Vesten, Vinden regterer meest
i Riget, den blæser der stærkest. Træer og Huuse tage underti-
den forstrækkelig Skade ved den. Vinteren pleyer at begynde i
November-Maaned og endes med April-Maaneds Udgang.

Denne denlige Samling af Skove, Lunde, Kilder, Flo-
de, Søer, stillestaaende Bænde, smaae Bunker eller Høje og
Dale beprydede med Byer, Landsbyer, Slotte og Eyst-Huuse
gjør en fornøvelig Blanding hvorved Dyet indtages og for-
lystes. Ingensteds seer man det grønne meere livligt, eller En-
gene meere udglirede med Blomster. Landet kand ey heller andet
end være meget behageligt i Dannemark, efter som *Molesworth*
selv * har været tvungen til at tilstaae; at det var behageligt paa
mange Stæder, og at Dyet med største Fornøvelse spatserede om
iglennem de mange smaae Høje, Lunde og Søer, som gjør en
meget fornøvelig og prægtig Foranderlighed.

* Cap. 2

Har nu Naturens Dannere været saa gavmild imod Lan-
det, da har han ey heller været mindre rund imod dets Beboere, i
Henseende til Sind og Legems Egenstaber. Ere de just ikke, saa vel
som de Tydske og Franske, af den Rixempe, Storrelse, som forarsage
de Forstrækkelser og Forundring hos de Romere, saa har Wiin og
stærk Drik uden Tvivl gjort samme Virkning hos dem, som hos
disse tvende andre Folk. Disse heede og skarpe Drikke udtørre
efterhaanden og brænde Legemerne, som behøvede snarere at bli-
ve beduggede og vædede af søde og maadelig heede Vædsker. Imid-
lertid er det dog sandt, at man endnu kand sige, at de Danske
ere af en temmelig fuldkommen Statur, at de ere vel skabte, har
pndige og behagelige Lineamenter, og at de kunde være lige saa
ranke, og staae ligesaa godt paa deres Been, som nogen anden
Nation, hvils de ikke i Ungdommen forsmædede deres Legems
Dweller. Dog taler jeg her ikke uden om Grosset af Nationen,
thi jeg tilstaaer gierne, at naar man undtager at spille Bold,
som ikke er i Brug her i Riget, bliver Ungdommen af Stand

Jordbygger;
nes Egensta-
ber.

mestendeelen oplært i alle de Dvelfer, som anstaae deres Stand og Fødsel.

Deres Tem-
perament.
Fruentimmerets gode E-
genskaber.

Dette Folkes Temperament kand siges at være tørt og heedt, omendskiont Opdragelsen og Føden gjør det lidt Flegmatist. Der er maaskee ikke et Land til, hvor Fruentimmerets Temperament meere ligner Mandsoffenes. Man finder der ofte et Mandes Mod i et Fruentimmer. Legeme, gelendet af alle Deyligheds Tillokkelser og Yndigheder; thi det Lov de Danske Fruentimmer have, at være smukke, bør man med all Billighed tilstaae dem. Naar man blandt 100 Franste Fruentimmer gjør sig Beregning paa ey at finde meere end tvende smukke og een deyllig Person, troer jeg, at man ey bedrager sig, om man paa staaer, at man i *Dannemark* i et lige saadant Tall skal finde 10 smukke og 5 deyllige. Dog maae jeg her gjøre Forrskiel paa Folk, thi dette Vidnesbyrd strækker sig ikke uden til Folk af Stand, og fornemme Fruentimmer i Byerne; thi gemeene Fruentimmer i Byerne og paa Landet, ere gemeenligen saa skidesløse om deres Smukhed, at de see de Yndigheder Naturen har forsynet dem med, at uddøe strax i deres spæde Ungdom. Og hvor mange af disse finder man ikke, der selv myrde deres Smukhed ved de stærke Drikke de dagligen tage til sig.

Skadelig
Virkning af de
stærke Drikke.

Disse stærke Drikke forandre ofte begge Klons gode Complexion, som ellers var frisk, stærk, og faae Sygdomme underkastet, den almindeligste er den man kalder Forkjølelse, det er egentlig en slags Pleurik. Den gjør undertiden et skrækkeligt Nederlag blandt Ungdommen. Det synes, som den er endda meere almindelig om Vinteren, end om Sommeren, og jeg tager mærkelig feyl, om den da ikke kommer af, at man, naar man længe har været i et heedt Cammer, gaaer i en Hast ud i Kulden, som kommer Blodet til at fryse.

De Danstes
Mood og
Sapperhed.

Sapperhed og Mood har altid været de Danske til Deel. De gamle Historier tillegge dem denne Egenskab med een Mund, og de nyere have ey heller i denne Henseende andet Mundhævd.

Hvor

Hvor tidt har man ikke seet dem i det forelge og dette Seculum at triumphere i Sverrige og Øster-Søen? Hvad Bedrifter have de ikke gjort i Tydskland, Nederländerne, Ungern og Italien? og hvor tidt have ikke deres Allieredes Generaler offentlig i deres Breve tilstaaet, at de havde de Danske at takke for et Feldt-Slags lykkelige Udfald.

De ere og ikke mindre stiklede til Videnskaber at lære. De ere be-
 Dertil hjælper Opmuntringer meget. Der er maake ikke et qvæme til Vi-
 Univerlitet meere riigt end det Kiøbenhavn^{iske}; og som Fortæ- denskaber.
 sten er gemeensligen det, som kand give Haab om at naae Geists-
 lige, Berdslige, og Krigs-Bestillinger, er det ikke at undre over
 at man legger sig efter Studeringer, besynderlig dem, som have
 nogen Sammenhæng med det man tragter efter.

Der som der efter Proportion var ilge saa store Opmun- Og til Kun-
 tringer til Kunster at lære, bleve de Danske ilge saa dygtige der, str.
 udt. Men Mangel gjør tidt godt Folkes Foretagende til Intet, Hvad der hin-
 som havde den beste Willie dertil og reedeligste Intention af Ber- drer Kunst
 den. Desuden saasom ingen glor sig Umage for at skaffe Kunst- at blomstre.
 Arbejdere og Fabriqueurer deres Bahrer affatte, henfvinde begge
 Deele elændigen i deres Haandværker, hvilket er ingen Opmun-
 tring for unge Mennesker at legge sig derefter. De maae see det
 allerfjønneste og allerfuldkomneste Arbejde, saa ansee de det kun
 med saadan Forundring, som en giver dem nogen Begierlighed
 efter at legge sig derefter, saasom de ikke kand see at de kunde gøre
 sin Lykke derved.

Endnu en anden Marsag hindrer Kunstens Fremgang, det er,
 at saasom de aldrig have været paa en fast Fod i Danmark, synes
 det noget nyt og usædvanligt, hver gang man tager sig for at
 oprøtte dem, og de Danske have naturlig en Had og Afstøje for
 der, som synes nyt, jeg veed ikke om det reyses sig af Forsigtig-
 hed, eller et forsagt Mood, at de aldrig kand troe en nye Ting
 kand blive sat i Værk. Forsærenheden een og anden gang igienta-
 gen,

gen, Prøver, som man fandt tage og føle paa, røre dem ikke, de blive stedse i deres første Indbildning.

Silke, vorer
i Dannemark.

Man har for nogen Tid siden lært at forarbejde Silke i *Dannemark*. Da nu Forsfarenheden viiste, at Silke-Ormene ikke vilde spinde i de fugtige Sommer, har man søgt hen til *List*, for at faae dem til at arbejde, og for at være des vissere derpaa, har man kommet dem til at spinde efter Mikels Dag i faaldt og fugtigt Vejr. Naar deres Silke er bleven sat i Arbejd, er den befunden lige saa glindsende og lige saa stærk, som nogen anden. Af 500 Versohner, som har seet og vort ved den er der maasses ikke een, som jo anseer et saadant Foretagende for urimeligt. Vilde man agte dem, skulde man snart lade falde et Foretagende, som, naar det blev vel fortsat og drevet som det bør, kunde med Tiden, uden at skade Algerdyrkingen, indbringe store Penge. Men Entreprenurene, som af Kierlighed til det almindelige Beste har taget sig for at sætte det i Værk, og som finde sig opmuntrede ved mærkelige Prøver, ville uden Tvivl ikke saa læt lade falde den Ære at have begyndt saa nyttigt et Værk.

See her har man en almindelig Rundskab om *Dannemark*, dens Afgrøde og Indbyggere, som er fort og noyagtig. Jeg har givet den uden Partiiskhed, uden Nations Tvistighed, uden Had og uden Hyklerie; med et Ord: recto pectore. Jeg skal bære mig lige saadan ad i det efterfølgende, som jeg nu begiver mig til, for at vise, hvad der i Særdeleshed henhører til enhver Deel af Riget, og vil jeg da begynde paa *Saland*, som den fornemste Deel, hvor Hoved-Staden i Riget stedse har været.

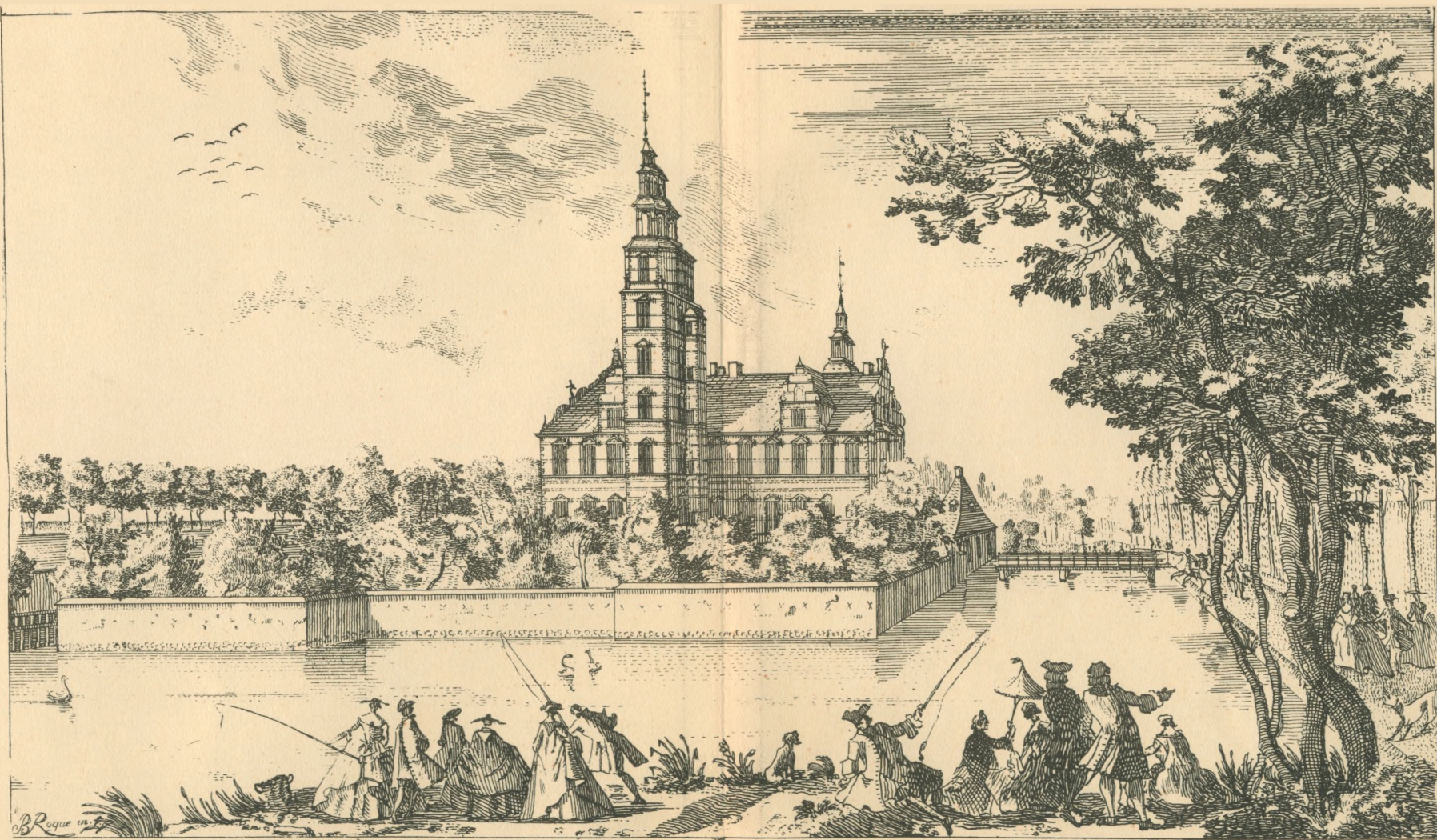

DANNEMARKS FORLYSTELSE.
LES DELISES DV DANNEMARK.

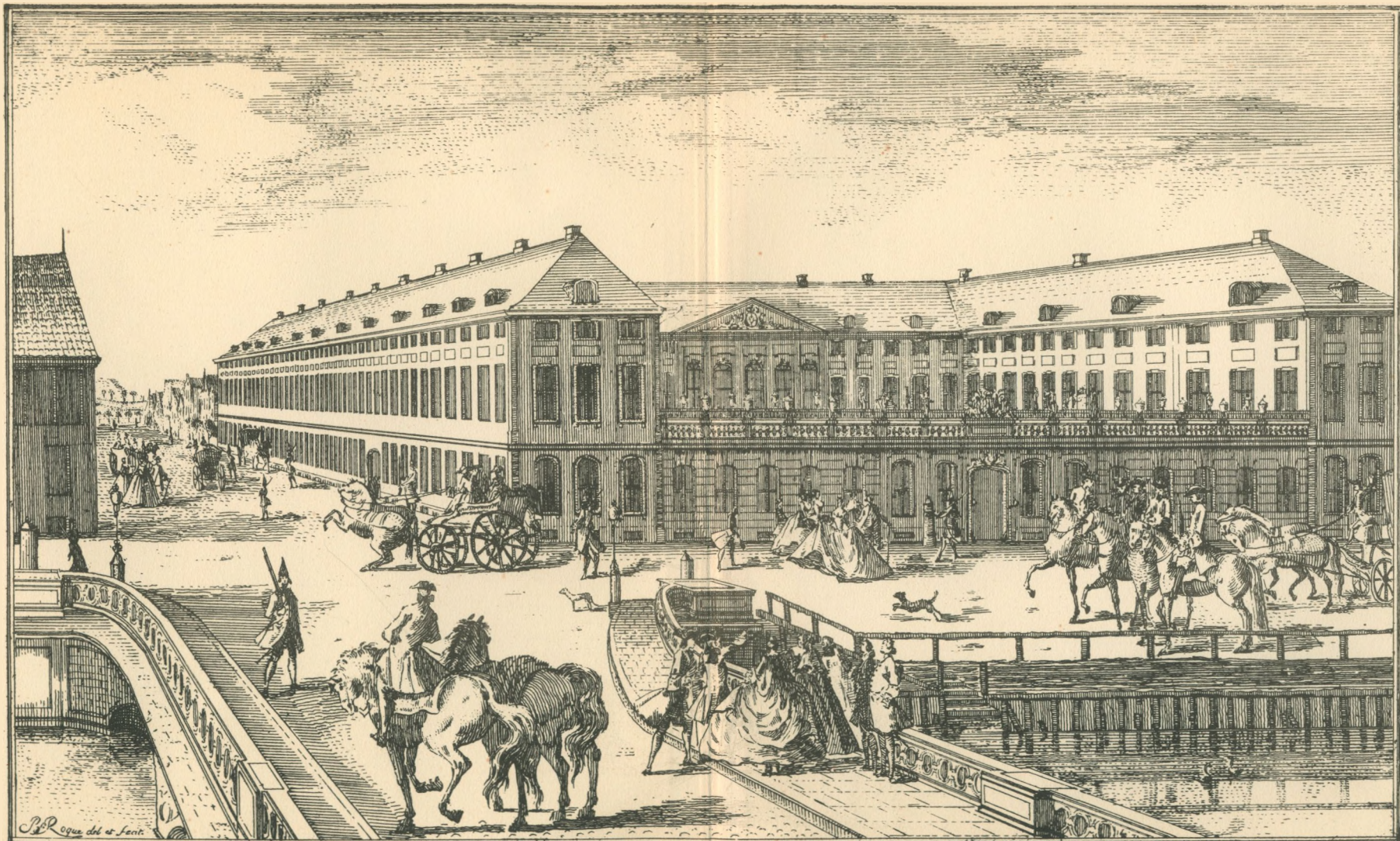

Prospect of Kiøbenhavn fra Christianshavn af.

Vue de Copenhague du côté de Christians-haven.

BRoque inv.
Prospect of det Kongelige Slot Rosenbrugg. Vue du Chateau Royal de Rosenbourg.

P. R. Roque del et Senit.

PERSPECTIVE af det Kongelig Palais. PERSPECTIVE du Palais Royal.

JÆGERSBORG Kongelig Jagt Slot, en Mil fra København. JÆGERSBOURG Chateau Royal de Chasse, situé à une lieue de Copenhague.

BR: del. et f.